

การค้าต่างตอบแทนหมายถึง การค้าที่มีข้อผูกพันแบบเหมารวมโดยเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายในเวลาเดียวกัน โดยบางกรณีอาจมีบุคคลภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นระบบการค้าระหว่างประเทศที่คู่สัญญาตกลงแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยความต้องการที่สอดคล้องกัน หรือผู้ขายยอมรับการชำระหนี้ด้วยสินค้าเป็นบางส่วนหรือเต็มจำนวน หรืออาจรวมเอาระบบสินเชื่อ การถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือการร่วมลงทุนไว้ในข้อตกลงแทนการรับชำระด้วยสินค้าก็ได้ โดยแบ่งรูปแบบของการค้าต่างตอบแทน (Countertrade) เป็น 5 ประเภท คือ Barter “การแลกเปลี่ยนสินค้า” Counter-purchase “การซื้อกลับตอบแทน” Buy-back หรือ Compensation “การซื้อกลับคืน” Offset “การหักลบ” และ Switching Trade or Triangular Trade “การค้าสามฝ่าย”

ในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายระหว่างประเทศที่จะใช้บังคับโดยตรงกับการค้าต่างตอบแทนระหว่างประเทศ มีเพียง UNCITRAL Legal Guide on International Countertrade Transaction ที่จัดทำขึ้นโดย UNCITRAL หรือ United Nations Commission on International Trade Law ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คู่สัญญาที่เกี่ยวข้องกับการค้าต่างตอบแทนที่ขาดความรู้ทางกฎหมายและขาดประสบการณ์ ได้มีแนวทางในการทำสัญญา การดำเนินธุรกรรมการค้าต่างตอบแทน และเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจตามมาจากการไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการค้าต่างตอบแทน ไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายแต่อย่างใด

ในการพิจารณาถึงองค์ประกอบต่างๆ ของสัญญาการค้าต่างตอบแทนในด้านการเกิดขึ้นของสัญญา มีความใกล้เคียงกับสัญญาทั่วไป เพียงแต่สัญญาการค้าต่างตอบแทนนั้นมีหลายรูปแบบและบางรูปแบบ เช่น Counter-purchase “การซื้อกลับตอบแทน” จะประกอบด้วยสัญญามากกว่าสองสัญญาเชื่อมโยงเข้าด้วยกันโดย Countertrade agreement ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการค้าต่างตอบแทน แต่หากเป็นสัญญาการค้าต่างตอบแทนบางประเภท เช่น Barter “การแลกเปลี่ยนสินค้า” ซึ่งเป็นสัญญาเดียวการเกิดขึ้นของสัญญาก็จะมีลักษณะที่เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของสัญญาทั่วไป

สิ่งที่แตกต่างอีกประการหนึ่งคือ สิทธิหน้าที่ของคู่สัญญาที่ต่างฝ่ายต่างมีสองหน้าที่ทั้งฐานะผู้ซื้อตามสัญญาหนึ่งและในฐานะเป็นผู้ขายในอีกสัญญาหนึ่งตอบแทน ต่างจากสัญญาปกติที่ต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีกรณีที่คู่สัญญาอาจตกลงให้บุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่แทนตนในการดำเนินการตามสัญญาใดสัญญาหนึ่ง แต่ในส่วนอื่นของสัญญาการค้าต่างตอบแทนนั้น มีความใกล้เคียงกับสัญญาทั่วไป ซึ่งคู่สัญญาสามารถที่จะตกลงกันได้ภายใต้หลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of contract) และหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา (Party autonomy)

การดำเนินการการค้าต่างตอบแทนของประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จในการนำการค้าต่างตอบแทนมาใช้ตามวัตถุประสงค์ของนโยบายทางเศรษฐกิจ จนในที่สุดเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติตามที่กระทรวงพาณิชย์เสนอเกี่ยวกับการยกเลิกการค้าต่างตอบแทนของหน่วยงานรัฐ เนื่องจากไม่ทำให้เกิดการแข่งขันอย่างแท้จริง ทำให้ได้สินค้าราคาสูงขึ้น ผลประโยชน์จากการทำการค้าต่างตอบแทนไม่ได้ตกแก่ภาครัฐแต่ตกแก่บริษัทที่มาจัดการแทน และใช้ระยะเวลาในการเจรจายาวนานทำให้ส่งผลกระทบต่อแผนการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ